

Лаврик

Полтавський державний педагогічний інститут ім. В.Г.Короленка

Полтавський філіал Київського військового інституту
управління та зв'язку

Полтавський обласний інститут післядипломної підготовки
педагогічних працівників

Видатна історична віха: до 80-річчя Української національно-демократичної революції 1917 - 1920 років

Матеріали Всеукраїнської наукової
конференції 12 червня 1997 р.

ББК-63.3/4 Укр. - 4 Пол./ 611 /

В-92

УДК - 947.084.223/477,53/

Видатна історична віха: до 80-річчя Української національно-демократичної революції 1917-1920 років. Матеріали Всеукраїнської наукової конференції 12 червня 1997р. - Полтава, 1997. - 56с.

Матеріали конференції присвячені висвітленню революційних подій 1917-1920 років в Україні і, зокрема, на Полтавщині. Редколегія повністю зберегла авторські оцінки тих грандіозних, але складних і суперечливих подій.

РЕДКОЛЕГІЯ:

Бульба С.С., Єрмак О.П. /голова/, Кукоба К.І., Матвієнко П.І., Мокляк Л. М., Пащенко В. О., Снігуренко В. М., Степаненко М. І., Стрюк Ю.І., Тягло Є.І., Черепов В.І.

Друкується за рішенням ученої ради Полтавського державного педагогічного інституту ім. В.Г. Короленка від 5 червня 1997 року (протокол № 12)

включеного до списку, пропонувалося засудити до вищої міри покарання. Але оскільки більшість з них перебувала в той час за межами України і не була заарештована, їх оголосили поза законом. Ось типова цитата з обвинувального висновку: “По відношенню до бувшого члена Генерального секретаріату, голови Директорії і Головного отамана, члена франко-масонської ложі, члена Української партії соціалістів-революціонерів Симона Васильовича Петлюри - застосувати вищу міру покарання, але з огляду на те, що він не заарештований, оголосити Симона Васильовича Петлюру поза законом” (Державний архів Служби безпеки України, спр. 69270 фп, т. 2, арк. 104).

Проте на лаві підсудних опинилося людей значно менше. Про це свідчить стенографічний звіт процесу над представниками української партії соціалістів-революціонерів 1921 р., частково згаданих у вказаному висновку.

*П.І.Матвієнко,
Г.В.Лаврик*

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917 - 1920 РОКІВ) НА РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Вісімдесят років, що пройшли від початку Української національно-демократичної революції, сповнені найрізноманітнішими подіями в житті українського народу. І всі вони тісно пов'язані з проблемами школи, яка в усі часи найбільш рельєфно передає суспільні проблеми.

Революція засвідчила стрімкий злет національної свідомості, який в першу чергу визначив принципові засади відновлення української школи. Маючи колосальні досягнення в духовності - освіті і культурі - в другій половині XVII - XVIII ст., Україна до початку XX ст. ці світові позиції в умовах колоніальної системи втратила. І тому на перших етапах революції найбільшою результативністю відзначились саме освітні перетворення, які проходили у надзвичайно важких умовах (політичні протистояння, інтервенція, громадянська війна).

З примхливої волі історії першими в площину практичної політики перевели освітні проблеми фундатори Української Центральної Ради. Їхня освітня політика виявилася у підтримці організаційних заходів першого крайового уряду - Генерального

Секретаріату та загального руху широкої громадськості за українізацію та націоналізацію школи. Серед провідних засад проголошувалися загальне безплатне обов'язкове світське початкове навчання, розподіл шкіл між національностями, право відкривати школи тощо. Школа мислилася як єдина, загальнодоступна, з семирічним терміном навчання.

Досить багато було зроблено Центральною Радою в справі українізації освіти. На початок 1917-1918 навчального року взято дозволу на відкриття 53 українських середніх шкіл на громадські або приватні кошти, з них на Київщині - 18, Полтавщині - 16, Поділлі - 6, Чернігівщині - 1, Катеринославщині - 2, Херсонщині - 5, Волині - 2. Крім того, відкрито гімназії в Харкові та ряді інших міст.

Така сама тенденція простежується і в галузі вищої освіти. Університети та інститути, що діяли на терені України, були цілком російськими і не бажали перебудовуватися. Тому в жовтні 1917 року у Києві відкривається Український Народний Університет, який відвідували 1400 слухачів. У листопаді того ж року засновується другий вищий навчальний заклад - педагогічні курси, які згодом переросли у Педагогічну Академію.

Консервативний уряд на чолі з гетьманом П. Скоропадським продовжував політику розвитку українського шкільництва. Всіляко заохочувалася приватна ініціатива у заснуванні різноманітних навчальних закладів. Лише влітку 1918 року було відкрито 54 українські гімназії. У середніх навчальних закладах, що залишалися російськими, вводилися як обов'язкові предмети українська мова, історія та географія України, історія української літератури.

Була поновлена діяльність Українського державного університету в Києві та відкрито у Кам'янці-Подільському Українського державного університету. Крім того, в Полтаві за сприяння місцевої "Просвіти" було засновано історико-філологічний факультет. На час гетьманату припадає і започаткування Української Академії Наук, на чолі якої стали В. Вернадський та А. Кримський.

Принциповим моментом у погляді Директорії на державне будівництво була ідея національного відродження. Радикалізм у галузі національної політики позначився і у ставленні до питань освіти. Поєднуючи в справі самоврядувальні начала з державницькими, Директорія взяла курс на створення єдиної школи, обов'язкової для всіх дітей. Навчання в ній повинне було мати загальноосвітній характер. Приділялася увага і вищим навчальним закладам. В них поширювалась українська викладава мова.

Ідея створення національної системи освіти не відкидалася і українськими більшовиками, які прагнули наповнити її своїм політичним змістом. Період після остаточного встановлення радянської влади в Україні характеризується значним розвитком культури, науки і освіти. Тримавши курс на відбудову економіки, ліквідацію наслідків першої світової і громадянської воєн, радянський уряд у період непу проводив позитивні заходи, спрямовані на відновлення роботи шкіл, боротьбу з неписьменністю, підготовку кадрів нової “робітничо-селянської” інтелігенції, дотримувався відносно ліберальної політики щодо творчих спілок діячів літератури і мистецтва.

Усі галузі української культури в 20-і роки охоплювалися впливом Народного комісаріату освіти УСРР, керівні діячі якого були, як правило, прихильниками української системи освіти, що склалася на рубежі 10 -20-х років ХХ ст. З метою ліквідації неписьменності (в 1913р. 3/4 населення України не вміли читати і писати), в 1920 р. було створено Надзвичайну комісію по боротьбі з неписьменністю; 1923 р. виникло добровільне товариство “Геть неписьменність!”; масово утворюються пункти ліквідації неписьменності (лікнепи). Внаслідок цього вже в 1927 р. 70% дорослого населення міст і 50% сільського населення стали письменими. З 1924 р. в Україні йде інтенсивна підготовка до запровадження обов’язкового чотирирічного навчання дітей. В 1928-1929 навчальному році 85% дітей вже навчалися у школах різних типів.

У 20-і роки в Україні продовжували діяти відмінні від Російської Федерації типи навчальних закладів: інститути народної освіти, технікуми на правах вузів, самостійні медичні вузи та інші. На кінець 20-х років педінститутів в Україні налічувалось 40, а педтехнікумів - 80.

Внаслідок політики українізації в кінці 20-х років навчання українською мовою здійснювалось у 80% шкіл, 50% технікумів, 30% вищих навчальних закладів.

На жаль, безперечні успіхи у розвитку української школи, досягнуті в період так званого “національного ренесансу” 20-х років, безпідставно замовчуються, як ще десяток років тому замовчувалось позитивне в галузі культури і освіти, досягнуте в час УНР та гетьманату.

Відмовившись від непу в економіці, демократизму в політиці, партійно-радянське керівництво країни на чолі зі Й. Сталіним збочило на шлях уніфікації в сфері культурного будівництва. Найважливішими

у офіційній пропаганді на рубежі 20 - 30-х років стають слова “єдиний”, “єдина”: в справі освіти - єдина система освіти, єдина трудова школа, єдиний план, єдині навчальні програми, єдині підручники, єдиноначальність.

До середини 30-х років було завершено уніфікацію системи народної освіти в республіці. Якщо раніше в Російській Федерації існувала школа-десятирічка, а на Україні - семирічка, а після неї - професійна школа, то тепер утвердилися три типи шкіл для всієї країни: чотирикласна, семикласна і десятикласна середня школа. За погодженістю між народним комісаром освіти РСФРР А.С.Бубновим і народним комісаром освіти УСРР В.П.Затонським у 1933 р. були уніфіковані програми й підручники для початкової та середньої школи з ряду основних предметів. Уніфіковувались методи їх викладання. В школі поступово утверджувалася авторитарна педагогіка. Таким чином, були закладені основні принципи консервативної авторитарної освіти й виховання в Україні, не подолані нашою системою освіти до сьогоднішнього дня.

Проте навіть в умовах жорстокої бюрократичної системи управління і контролю над освітою славні педагоги Г.Вашенко, А.Макаренко, В.Сухомлинський зуміли зберегти обличчя української школи. В їх самовідданій праці найбільш конкретно відтворились ідеї української революції, зокрема соціалістичні ідеали. Українська школа зберегла рідну мову, а отже і основу для відновлення державності. У підтвердження варто назвати лише один факт: на Полтавщині в усі, навіть у найпохмуріші часи русифікації зберігалася висока питома вага шкіл з українською мовою викладання. У Полтаві, наприклад, їх було більше половини.

*А.М.Киридон,
П.В.Киридон*

ДО БІОГРАФІЇ ІВАНА СТЕШЕНКА

Величезний сплеск ентузіазму інтелігенції у час Української національно-демократичної революції 1917 - 1920рр. сприяв творінню на ниві народної освіти. Речником прагнень українського народу до створення національної освіти став перший міністр освіти Іван Стешенко - педагог, письменник, громадський та політичний діяч.

Постать І.Стешенка і зараз залишається маловідомою широкому загалу. В “Українській Радянській Енциклопедії” подано помилкові

ЗМІСТ

С.С.Бульба, О.П.Єрмак. Українська національно-демократична революція: минуле і майбутнє	3
П.М.Тригуб. До питання про оцінку суті та діяльності Української Центральної Ради	5
О.В.Гонтар. Імідж Центральної Ради на Одещині та початки формування її місцевого апарату	8
В.Ф.Оснач. Військова діяльність у добу Центральної Ради	10
М.І.Лахижа, О.М. Мельников. Володимир Галактіонович Короленко у 1917 році	13
М.В.Бака, О.П. Єрмак. 1917 рік на Полтавщині в оцінці С.М. Мазлаха	17
Ю.І. Стрюк, В.І. Черепов. Крах військової політики Центральної ради в бою під Крутами	21
С.С.Бульба. Павло Скоропадський і Гетьманщина за оцінками сучасників та істориків	24
Д.Є.Скляренко. Деякі аспекти міжнародної діяльності урядів України (1917 - 1920 роки)	31
Є.М.Скляренко, Б.В.Год. Доля політичних діячів України перших років революційно-визвольних змагань	33
П.І.Матвієнко, Г.В.Лаврик. Вплив національно-демократичної революції (1917 - 1920 років) на розвиток української школи	35
А.М.Киридон, П.В.Киридон. До біографії Івана Стешенка	38
М.І.Степаненко, Н.С.Степаненко. Особливості розвитку української мови в період із 1917 до 1933 років	41
Л.М. Мокляк. Документи професійних спілок про події 1917-1920 років на Полтавщині	45
Ю. В.Вільховий. Революційні події 1917 - 1918 років на Полтавщині у краєзнавчих публікаціях доби "відлиги"	48
М.В.Бака. Соціал-демократія: історія і сучасність	51
Довідка про авторів	54

Здано до набору 04.01.98. Підписано до друку 09.01.98.
Гарнітура TextBook. Ум. Друк. арк. 2,92. Формат 60*84/16.
Тираж 100. Зам. 1.

ІВМЦ "ОСВІТА"
314014, Полтава, вул. Жовтнева, 67
Тел/факс (05322) 7-22-36